

Euskadi sense esperança

Rafael Xambó

Euskadi. Crònica d'una desesperança

Antoni Segura

320 pp., 2009, Barcelona, L'Avenç

El llibre d'Antoni Segura, catedràtic d'història contemporània de la Universitat de Barcelona, analitza la història del conflicte basc des dels orígens d'ETA fins a l'actualitat. El llibre va aparèixer el mes de març d'enguany i constitueix la més recent i rellevant aportació al tema. Hi reuneix una gran quantitat de documentació i testimonis, alhora que hi recull les principals aportacions bibliogràfiques anteriors. Escrit amb rigor i amb un to divulgatiu, des d'una posició que no s'amaga quant a la inevitable subjectivitat davant un conflicte que l'autor viu des d'una llarga i intensa vinculació a Euskadi, Antoni Segura ha escrit un llibre fonamental per a tots aquells que vulguen aprofundir el coneixement del darrer mig segle a Euskadi. No amaga la seua afinitat amb els sectors socialistes més receptius al diàleg, com el seu amic Ernest Lluch, que va pagar amb la vida aquest compromís per la pau. Cal agrair la seua honestat intel·lectual

quan, tantes vegades, ens intenten fer passar per visions objectives i documentades tota mena d'artefactes ideològics. Precisament, aquesta declaració de posició és la primera garantia d'un reeixit intent d'anàlisi i comprensió de l'atzucac d'Euskadi. Un treball d'enorme interès que contextualitza sociològicament cadascun dels períodes que analitza, recupera documents confidencials, entrevistes personals amb actors destacats, i ens ofereix una mirada rica i complexa, també emotiva en determinats passatges, ens ajuda a comprendre l'horror i el seguit d'errors per totes bandes que fan inviable una solució a la vista.

La conclusió no pot ser més terrible. L'Estat actuant des de la perspectiva de la «lluita contra el terrorisme». L'esquerra *abertzale* i ETA partint d'una concepció inspirada en la «resolució de conflictes». Dues visions que són conceptualment incompatibles. «¿Qué sentido tiene una estrategia de diálogo si no hay nada (causas del conflicto/autodeterminación) de las aspiraciones de ETA sobre las que el Gobierno pueda ceder?»¹

DELS ORÍGENS A LA GUERRA BRUTA

A principis de la dècada dels cinquanta, un grup de joves independentistes, descontents de la poca empenta del PNB enfront de la dictadura, van crear el grup EKIN ('fer, actuar'). Van treure uns «quaderns de formació» dels quals van publicar més de vint números. El 1955 s'incorporaren a EGI (Euzko Gaztedi), joventuts del PNB, però les seues relacions amb el principal dirigent de l'interior, Juan Ajuariaguera *Aspe*, el qual

els considerava una pantalla dels serveis d'informació bascs-nord-americans, eren ben dolentes. Els intents d'EKIN-EGI de renovar la direcció clandestina del PNB van xocar amb els vells dirigents i van portar a la ruptura definitiva l'abril de 1958. La sortida d'EKIN va endur-se també la majoria de militants d'EGI. La competència política en el camp nacionalista basc començava —el que seria la diferència entre el nacionalisme centrista i el món de l'esquerra *abertzale* a l'entorn d'ETA— i permet consideracions sobre la rivalitat PNB-ETA que van més enllà de la confrontació política. Les actituds paternalistes del PNB, així com la fixació d'ETA a deixar-lo fora de qualsevol escenari de negociació, anirien en aquesta línia. Convé recordar que, a l'inici i durant anys, els dirigents del PNB es referien als militants d'ETA com els «xicons» i, en alguns casos, eren literalment els seus fills.

El 31 de juliol de 1959, José Luis Álvarez Emparantza *Txillardegi* comunicava al Govern basc a l'exili l'existència d'ETA (País Basc i Llibertat). A més de *Txillardegi*, en formaven part José Maria Benito del Valle, Iulen de Madariaga, José Manuel Agirre, Mikel Barandiaran, Rafael Albizu i Iñaki Larramendi. Les fonts ideològiques d'aquest grup inicial es nodrien del sionisme (els jueus havien aconseguit crear l'Estat d'Israel), la lluita del FLN d'Algèria, les revolucions xinesa i cubana, la guerra del Vietnam i la lluita del Sinn Féin i de l'IRA a Irlanda. Quant a la concepció nacional d'Euskadi, recollien bona part de les consideracions que feia Federico Krutwig (Fernando Sarrailh de Ihartza) en el seu llibre *Vasconia* (1963). Una amalgama de nacionalisme antiracista —allunyat de l'etnicisme de Sabino Arana— i marxisme més o menys heterodox seran a la base de la concepció d'Euskal Herria

com a colònia de l'imperialisme espanyol i francès.

L'any 1961 apareixen les primeres referències escrites a la necessitat de la violència i es produeixen els primers atemptats. Tanmateix, com assenyala Antoni Segura, «el nucli fundador havia teoritzat la “guerra revolucionària” des de la ingenuïtat tercermundista i anticolonialista que difícilment es podia portar a la pràctica en una societat desenvolupada i moderna com la basca; el nou grup dirigent arribaria a la lluita armada basant-se en el principi d'acció-repressió que tendiria a repetir cada vegada amb més intensitat» (p. 20). En cremar-se els fundadors, els nous dirigents —Zalbide, Iturrioz, Escubi i els germans Etxebarrieta— esdevindrien, en paraules de José Maria Garmendia, «el cóctel más brillante y explosivo de la historia de ETA» (citat a Segura, p. 295).

En l'ambient ideològic de l'època, prompte van començar les tensions entre els que prioritzaven la lluita de classes (Iturrioz) i els que, des de posicions tercermundistes amarades de maoisme, trotskisme i «guevarisme», prioritzaven la lluita nacional. Aquests darrers acusaven els primers d'espanyolisme. La V Assemblea (1966-67) va consumir el trencament. Patxi Iturrioz i els seus seguidors, acusats de «liquidacionistes» per no primar la contradicció entre nacionalisme espanyol i nacionalisme basc, prengueren el nom d'ETA Berri (Nova ETA) i més tard ingressaren al Moviment Comunista. La V Assemblea va esdevenir un procés de refundació en què es tractava de sintetitzar lluita nacional i de classe —«poble treballador basc»— i que portaria a l'abandó del sector etnolingüístic que feia de l'èuscar el pilar del nacionalisme. L'estratègia d'acció-repressió s'estructura en quatre fronts: polític, econòmic, militar i cultural. El principal «aliat»

és el mateix franquisme que amb la seua repressió desencadena un fort corrent de simpatia cap a ETA, especialment entre els joves. Com diu Segura, «a més pressió policial, més afiliació i simpatitzants» (p. 22).

La mort de Txabi Etxebarrieta a mans de la guàrdia civil (1968) el va convertir en el primer màrtir d'ETA i va canviar, en certa mesura, el rumb de l'organització. ETA demanava venjança contra la Guàrdia Civil i la seua sorpresa va ser la gran mobilització a tot el País Basc. Ja no hi havia marxa enrere i, com assenyalava anys després un dels històrics, Teo Uriarte, es va desencadenar la «macabra espiral de violència que aún hoy padece Euskadi» (citat a Segura, p. 24). El 2 d'agost, Melitón Manzanos, bèstia negra de la repressió franquista al País Basc, era cosit a trets per un militant d'ETA de qui mai no se n'ha sabut la identitat. L'oposició democràtica es va dividir entre els que condemnaven l'assassinat i l'extrema esquerra que no se'n lamentava. L'esclatxa entre el PNB i ETA esdevenia definitiva, i aquests darrers es reafirmaven en la posició de no aturar-se ja fins a aconseguir un Euskadi independent i socialista. La repressió del Govern de Franco va ser duríssima: estat d'excepció a Guipúscoa durant la resta del 1968 i, a partir del 25 de gener del 1969, tres mesos més a tot Espanya. El resultat: prop de 2.500 detinguts, centenars d'empresonats i processats pel TOP, deportats i exiliats forçosos. Fou el primer gran desmantellament d'ETA.

En aquesta situació de feblesa i amb un autèntic desgavell organitzatiu i ideològic, barrejat també d'enfrontaments personals, en què es reeditava la confrontació entre els qui prioritzaven la lluita de classes i els qui optaven per l'emancipació nacional i les accions armades, s'arribava l'agost de 1970 a la VI Assemblea. El debat s'hi va

focalitzar entre optar per la creació d'un Front Nacional que reunís tots els grups nacionalistes o prioritzar la lluita obrera i la revolució social sobre la lluita nacional. Al remat, els dirigents de les Células Rojas que defensaven la posició de classe abandonaren l'Assemblea. Tot i això, els milis —partidaris de la lluita armada com a motor de la resistència basca— i destacats militants de l'exili impugnaren la legitimitat de la VI Assemblea que pretenia fer d'ETA el «partit de la classe obrera basca», s'autodenominaren ETA V i feren un colp d'efecte segregant el cònsol alemany a Donostia durant la celebració del consell de Burgos. Tot i que la majoria dels militants de l'interior reconeixien la legitimitat de l'Assemblea —també els processats a Burgos—, serà ETA V qui recollirà els guanys del procés amb l'entrada de nous militants i amb la tornada de companys d'ETA VI, la qual amb el temps s'incorporarà a la Lliga Comunista Revolucionària.

Com subratlla Antoni Segura, «les accions militars havien de prevaldre sobre les polítiques i el front militar havia de ser la veritable avantguarda de la lluita nacional i de classe. La lluita, és clar, també havia de servir per establir el socialisme a Euskadi. Una síntesi que ha variat molt poc o gens al llarg de gairebé quatre dècades. Dit d'una altra manera, a partir d'aleshores, el front militar —els que controlen els “ferros”, que no són sempre exactament els mateixos que els que actuen a l'interior— és qui acaba tenint gairebé sempre l'última paraula (...) En el futur, les referències ja no serien a les lluites d'alliberament del tercer món, sinó al “mirall irlandès» (p. 31).

Dos esdeveniments marcaran el punt àlgid i l'inici de la desafecció popular a ETA. El primer, l'atemptat que féu volar pels aires el president del Govern, l'almirall Luis

Carrero Blanco (20/12/1973), va provocar somriures i simpaties en la majoria dels antifranquistes; el segon, l'atemptat a la cafeteria Ronaldo de Madrid (13/9/1974), on van morir 13 persones i hi hagué 84 ferits, tots civils, despertava perplexitat i posava la primera espina en la llarga espiral de violència d'ETA que seguiria en el període democràtic i que arribaria, anys més tard, a la barbàrie d'Hipercor.

Aquell estiu del 1974 es consumava una nova escissió entre ETA militar (els milis), amb Argala, Josu Ternera, Txomin i Peixoto com a principals dirigents, i ETA polític-militar (els poli-milis) amb Ezkerra, Pertur i Erreka. Simplificant els termes, diríem que els primers tenien les armes i els segons la militància. L'oposició democràtica abandonava qualsevol justificació teòrica de la violència mentre esperava la mort del dictador. Les dues faccions d'ETA competien pel «suport popular». A l'estiu de 1975 la pràctica totalitat de la direcció d'ETApM quedava desarticulada i a setembre Franco manava afusellar Txiki i Otaegi i tres militants del FRAP. L'any 1975 havien estat detingudes a Euskadi més de quatre mil persones i, mentre Franco moria, més de 600 presos bascos complien 3.500 anys a les presons espanyoles.

En el context convuls dels primers anys de la transició, ETApM assassina l'empresari guipuscoà Berazadi, pròxim al PNB, Pertur –qui havia votat a favor del seu alliberament– és segrestat pels comandos *Bereziak* de la mateixa ETApM durant uns dies. Dos mesos després, desapareixia definitivament, en un episodi molt obscur en què uns assenyalen ETA i altres l'extrema dreta espanyola, un dels principals defensors de l'abandó de les armes i de la reconversió d'ETApM en partit polític. Amb el temps, els *Bereziak*

acabarien tornant a ETAm i els d'ETApM formarien EIA, després EE i finalment recalarien al PSE. Com insisteix Antoni Segura, els anys de 1976 a 1981 són els més durs, «en què ETA està en disposició de cometre un atemptat cada dos dies i un assassinat cada 5» (p. 66). En aquest període produiran prop de tres-centes víctimes mortals.

L'escassa participació dels bascos en el referèndum de la Constitució de 1978, més de vint punts per davall de la mitjana espanyola (abstenció a Euskadi, 55,4%; abstenció a Espanya, 32,9%), serà un dels arguments principals per a ETA i l'esquerra *abertzale* que llançaran l'alternativa KAS, dels punts de la qual dos eren irrenunciabls i s'han mantingut fins avui en el seu discurs: el reconeixement de la unitat territorial i del dret d'autodeterminació.

PACTES I PROPOSTES CAP ENLLOC

La primera meitat de la dècada dels vuitanta apareixen els GAL (1983), continuant els assassinats de militants d'ETA que havia iniciat l'extrema dreta espanyola –tres o quatre desenes d'assassinats depenent de la font– la dècada anterior. El 1983 Txapela és assassinat pels GAL i el 20-N de 1984 mor també assassinat Santiago Brouard, un metge estimat pel món *abertzale* i respectat pels nacionalistes bascos en general. El GAL va reivindicar 27 assassinats. Antoni Segura relata i descriu amb encert l'impacte sobre la societat basca, la vaga general que va seguir l'assassinat de Brouard i l'escenografia dels soterrars dels *gudaris*. «No eren només escenografia. El dolor de la família, dels amics, dels companys, era real, com ho és sempre davant qualsevol mort violenta o accidental

quan es perd un fill, un pare, un espòs o un amic. I el dolor uneix i mobilitza, sobretot quan se sublima a favor d'una causa que, encara que sigui erròniament, es considera justa. Això és precisament el que més costa de comprendre en els conflictes d'aquesta mena: que tots els dolors són igualment humans per molt que uns o altres (com feien i fan ETA i l'esquerra *abertzale* amb els seus morts i com ha fet el PP amb les víctimes del terrorisme d'ETA) intentin instrumentalitzar-lo de manera partidista» (p. 96).

Al País Basc ETA trobava suport i legitimitat en aquesta guerra bruta de les clauvegueres de l'Estat i en treia profit propagandístic, alhora que estrenyia les pressions sobre la pròpia militància i els presos, sense permetre cap dissidència ni abandonó no pactat de l'organització, com fou el cas de Yoyes, que va morir a mans de dos membres d'ETA el 1987 en presència de la seua filla. L'esclariment del cas Lasa-Zabala es perllongaria en el temps, va acabar sent un factor fonamental en la pèrdua del poder dels socialistes i va portar a la presó un bon grapat d'alts càrrecs de l'Estat per la seua vinculació als GAL.

Entre 1986 i 1989 van tenir lloc les converses d'Alger entre el govern socialista i ETA. Considerant la cronologia dels atemptats i assassinats d'ETA que Antoni Segura reconstrueix detingudament en el context dels principals esdeveniments polítics, es veu clarament que ETA, ferida per la guerra bruta i conscient de la fi del «santuari francès» que s'evidenciava en les extradicions i deportacions continuades, va apostar per l'increment del nombre de baixes usant el cotxe bomba i concentrant les accions en la capital de l'Estat, tractant de forçar les condicions d'una negociació tot i no disposar de cap estratègia quant a això. Segons Francisco

Letamendia,² professor de ciència política de la UPV, els nous escrits d'ETA desenvolupen la teoria de l'«acumulació de forces» com a mitjà per a accedir a la primera fase mitjançant la negociació política. El MLNV –Moviment Basc d'Alliberament Nacional– havia d'acumular forces en tres fronts: aprofundir en les contradiccions de les forces signants del Pacte d'Ajuria Enea, reforçar la lluita de masses i enfortir l'organització armada. Quant a la negociació, l'alternativa KAS era inamovible. Els interlocutors havien de ser ETA i el PSOE.

La primera ronda de les converses d'Alger va començar el novembre del 1986. Quan el 25 de febrer de 1987 mor Txomin –l'interlocutor més qualificat per part d'ETA– en un absurd i estrany accident en caure de la teulada de l'antic monestir on s'allotjaven, a Alger, els membres d'ETA partidaris de no deixar les armes, es van interrompre els contactes. ETA genera una nova espiral de violència per forçar el retorn a la negociació. El 19 de juny de 1987 l'atemptat més sagnant d'ETA –Hipercores– cobrava 20 morts i 45 ferits. Sense traure un gram de la barbaritat d'ETA, convé recordar que l'Estat espanyol fou condemnat per negligència pel Tribunal Suprem. Una sentència que va trigar deu anys a arribar. Tanmateix, pel juliol de 1987 Antxon és traslladat a Alger per substituir Txomin. ETA torna a atemptar l'11 de desembre contra la guàrdia civil: a Saragossa moren tres guàrdies i nou familiars; cinc d'ells, nens. El govern suspèn els contactes i els condiona a una treva de dos mesos. ETA la declara el gener de 1988. El 20 de febrer hi ha una nova reunió a Alger, però pocs dies després ETA segresta Emiliano Revilla i el govern dóna per trencades les converses. L'any 1987 es tancava amb 52 víctimes.

Després de l'alliberament d'Emiliano Revilla, el govern i ETA reprenen les negociacions i el 8 de gener de 1989 ETA anuncia una treva de 15 dies que, abans que s'acabe, prorroga per dos mesos. En aquesta situació, «el PNB se sentia incòmode davant unes negociacions de les quals havia estat exclòs i buscava un protagonisme que en aquell moment resultava inoportú» (Segura, p. 103). Devers gener de 1989 el PNB havia llançat el Pacte d'Ajuria Enea que havien signat les forces polítiques basques i, en plena treva, el 18 de març de 1989, el lehendakari i els signants del pacte reunien 200.000 persones en manifestació a Bilbao. ETA ho interpretà com una estratègia de sabotatge de les converses. En la reunió d'Alger del 23 de març es va pactar un text que cadascú va interpretar de manera diferent. «És el punt final, ETA considera que el govern vol rebaixar el contingut polític de les negociacions i posar com a límit la Constitució i l'Estatut; tot el contrari del que pretén ETA, que havia fixat com a base de partida l'alternativa KAS. El 4 d'abril la direcció d'ETA dóna per acabades les converses i declara oberts tots els fronts de lluita» (Segura, p. 105). Letamendia i Segura coincideixen amb molts altres analistes que una de les principals raons va ser una lògica discursiva excloent que impedia qualsevol acord; el govern pretenia un procés similar al dut a terme amb ETApM, reinserció a canvi d'abandonar les armes, mentre que la cúpula d'ETA no es movia dels cinc punts de l'alternativa KAS. Letamendia hi afegeix altres factors com l'autoconcepció excloent d'ETA per la qual havia de ser l'únic agent de negociació política amb l'Estat i la mala voluntat d'alguns responsables de les converses no gens interessats en la fi d'una violència que constituïa presumptament per

a ells la font d'un immens lucre personal. Així, doncs, la lògica de la visió del pacte com a instrument de setge va continuar.

ETA protagonitzava una nova escalada de violència: 19 víctimes el 1989, 25 el 1990 i 46 el 1991. També li creixen, però, les crítiques dins el món *abertzale* (Iñaki Esnaola i Txema Montero com a principals exponents) i entre els presos. A començaments de 1992, ETA matava tres militars a Barcelona, un policia a Bilbao i el membre del Consell d'Estat Manuel Broseta a València. Però l'acció policial va obtenir resultats (comandos *Bizkaia*, *Mugarri* i *Ekaitz*, desmantellament de la xarxa d'extorsió) i la policia francesa detenia a Bidart, el 29 de març, la cúpula d'ETA en ple. La seua capacitat operativa mai no tornaria a ser la dels anys de la transició i la dècada dels vuitanta. «Entre Bidart i les eleccions generals de 1993, ETA va dur a terme nou assassinats, va col·locar una desena d'artefactes explosius, va enviar diverses cartes-bomba i va explotar tres cotxes-bomba. Seguia sent un tràgic balanç, però, sens dubte, molt menor que abans de Bidart. En aquest context d'accions més selectives tenen lloc els segrestos de l'empresari Julio Iglesias Zamora, del funcionari de presons José Antonio Ortega Lara i del regidor del PP a Ermua Miguel Ángel Blanco» (Segura, p. 115). També hi hagué detencions massives en l'entorn de l'esquerra *abertzale* i d'ETA. La mort de dos detinguts en dependències policials mobilitzà els actes de protesta al carrer de l'esquerra *abertzale*, però, per primera vegada, s'enfrontaven a altres ciutadans que també prenién el carrer per rebutjar els crims d'ETA i diversos col·lectius pacifistes van impulsar la campanya del llaç blau com a símbol de repulsa a les seues accions.

A la fi de 1993 els governs irlandès i britànic van signar la Declaració de Downing Street, reconeixent l'arrel política del conflicte d'Irlanda del Nord i apostant per una solució política. El 31 d'agost de 1994 l'IRA va declarar l'alto el foc indefinit i incondicional. ETA esdevenia l'única organització armada que practicava el terrorisme a l'Europa comunitària. El 1995, en el mateix comunicat en què reivindicava l'atemptat contra José María Aznar, ETA feia pública l'anomenada «Alternativa Democràtica» que substituïa l'alternativa KAS i que, segons Arnaldo Otegi, va portar a l'Acord de Lizarra-Garazi que van signar el conjunt de les formacions nacionalistes basques i EB-IU al setembre de 1998. «Ara ja no es tractava d'imposar unilateralment les condicions fixades en l'alternativa KAS, com es va intentar a Alger i en processos anteriors, sinó de formar dues taules de negociació i del reconeixement d'Euskal Herria perquè després la societat basca pogués escollir lliurement» (Segura, p. 121). El PP centrà la seua estratègia propagandística contra el PNB amb una demagògia desfermada que l'equipara amb ETA, amb Xabier Arzalluz com el principal referent dels seus atacs al nacionalisme basc, mentre el PSE prenia una camí polític erràtic de la mà del nou secretari general Nicolàs Redondo Terreros, un dels principals actors dels que es va anomenar el front constitucionalista i que va fracassar en l'intent de treure el PNB del govern basc amb l'aliança amb el PP.

Deu anys després del fracàs de les converses d'Alger, l'organització pacifista Elkarri va promoure la proposició de llei de principis sobre l'abast i el desenvolupament de la disposició addicional primera de la Constitució —única referència constitucional que aborda conjuntament l'àmbit de Navarra i

la CAV. S'hi tractava d'intentar aconseguir un acord polític sobre les possibilitats que oferia aquesta disposició. Aquesta era també la proposta d'Herrero y Rodríguez de Miñón i d'Ernest Lluch per trobar una solució al conflicte basc. Per la seua banda, el lehendakari Ardanza intentava recompondre els consensos del Pacte d'Ajuria Enea presentant un document en què proposava un diàleg entre les forces polítiques basques legitimades per les urnes, respectava el marc constitucional però reclamava no establir condicions prèvies, llevat de la fi de la «lluïta armada». Els partits estatals intervindrien per mitjà dels seus homòlegs a Euskadi amb els quals es pactaria l'eventual incorporació dels acords a l'ordenament jurídic. L'acord no va ser possible perquè el PP defensava únicament les mesures policials. Els socialistes, per la seua banda, es trobaven en una greu crisi i es feren enrere. Un sector del PNB, que mantenia converses amb HB des del 1992, tenia l'opció de recanvi de l'aproximació al món *abertzale*. D'altra banda, alguns sectors nacionalistes rebutjaven les maniobres del PP per capitalitzar el moviment popular de repulsa que va provocar l'assassinat de Miguel Ángel Blanco i convertir-lo en un moviment espanyolista i antinacionalista basc.

Els sobiranistes del PNB van decidir analitzar els processos de pau o de resolució de conflictes a Irlanda del Nord, Quebec i Palestina. El mateix estaven fent alguns dirigents d'HB i el coordinador general d'Elkarri. Aquest darrer va intentar la mediació de la Fundació Carter «convençut que calia dotar el possible procés de pau d'un suport internacional que garantis el seu recorregut» (Segura, p. 129). ETA va tractar d'impedir l'acostament entre PNB i ELA amb HB assassinant dos comandaments de

l'Ertzainza –un d'ells militant del PNB, l'altre d'ELA– i un psicòleg de presons militant d'ELA. Tanmateix, la línia política traçada es mantenia i algunes mesures institucionals tractaven d'afavorir el procés d'aproximació nacionalista, com ara, la petició al Parlament basc d'acostament dels presos.

L'Acord de Lizarra omple d'expectatives els nacionalistes bascos. La treva d'ETA, que es va anunciar quatre dies després de l'acord, va generar molta esperança en un final de la violència com ho evidenciaven les enquestes que prenién el pols a l'opinió pública. El PP, des de l'inici, es va llançar a una campanya de criminalització del PNB i a insistir que es tractava d'una treva trampa tot apostant per la profecia que s'autocompleix. L'esquerra *abertzale* va obtenir en les eleccions basques del 1998 el millor resultat de la seua història: el 18 per cent dels vots i 14 diputats. El PP també se'n va beneficiar electoralment (20% i 16 escons), mentre el PSE quedava relegat a la quarta força política. La política de fronts que impulsava el PP amb el suport d'importants mitjans de comunicació va contribuir a fixar la divisió entre partits d'àmbit espanyol –allò que se'n va dir «constitucionalistes»– i nacionalistes bascos i va enverinar la política basca en els anys següents. Novament, les negociacions entre ETA i el govern espanyol fracassaven després de la treva més llarga fins al moment. «Es pot ser crític amb la decisió del PNB d'impulsar l'Acord de Lizarra amb l'exclusió d'una part important de la ciutadania basca, de buscar una majoria parlamentària amb el suport de EH i de refiar-se de les promeses d'ETA (...) per intentar tirar endavant un procés de pau, però el govern de José María Aznar tampoc no va saber estar a l'altura de les circumstàncies. Li va faltar visió d'Estat o li va sobrar ambició partidista

en la mesura en què va fer de la treva-trampa l'eix de la seua política antiterrorista amb la mirada posada en la majoria absoluta que esperava obtenir en les eleccions al Congrés dels Diputats de març de 2000. El govern d'Aznar no va saber o no va voler reconduir la treva plantejant a ETA temes de prou profunditat per posar en qüestió els arguments i la legitimitat de l'organització armada entre el seu entorn social» (Segura, p. 152). L'estiu i tardor de 2000 ETA va dur a terme una escalada de violència que tancà l'any amb el nombre de víctimes més alt (23) des de 1992 (26), entre les quals hi hagué Ernest Lluch. «Era un abanderat del diàleg i de crear ponts entre les dues forces històriques del País Basc, el socialisme i el nacionalisme, i això li havia costat les ires de la dreta i de Batasuna» (Segura, p. 166).

Euskadi s'havia instal·lat en una llarga precampanya que estava trencant políticament el país i fracturant-lo socialment: un cercle infernal en què la polarització i crispació no admetia els intents de noves propostes que tractava d'impulsar Elkarri. Entre els socialistes s'havia imposat la línia més contrària a qualsevol entesa amb els nacionalistes i una política de seguidisme del PP que es va escenificar amb l'Acord per les llibertats i contra el terrorisme que signaren socialistes i populars a les acaballes del 2000. Tanmateix, els «constitucionalistes» no aconseguiren el *sorpasso* a les eleccions basques de 2001 en les quals la participació electoral va ser més elevada que mai (80%). Després vindria la il·legalització d'HB i el setge a l'esquerra *abertzale*, més *kale borroka*, i més detencions d'etarrés d'alt nivell en l'organització.

Els últims intents de trobar una eixida a l'atzucac basc foren la Declaració d'Anoeta de Batasuna on s'apostava per la negociació

i el diàleg i es reclamava la consulta popular, l'anomenat popularment pla Ibarretxe –rebutjat al Congrés dels Diputats al febrer del 2005 per una majoria aclaparadora–, i finalment el fracàs del darrer intent de resolució protagonitzada per Rodríguez Zapatero amb autorització del Parlament espanyol. Les prop de 80 pàgines que Antoni Segura dedica a l'anàlisi del darrer procés de negociació deixen ben clar que cap de les parts va complir les regles fonamentals que s'han de seguir en qualsevol procés de pau –compromís estratègic amb el procés, acceptació de riscos i perseverança en cas que es done algun rebrot violent, entendre que s'ha de perdre alguna cosa perquè tothom surta guanyant, ajudar-se mútuament a «vendre» el procés tractant d'entendre el punt de vista i les limitacions de l'altre, i tenir dirigents disposats a tirar endavant malgrat totes les dificultats. Això és el que s'ha après de l'experiència irlandesa o sud-africana i que mai no ha sigut possible a Euskadi. L'Estat mai no ha considerat amb rigor haver de pagar un preu polític i sense cap canvi en l'ordenament constitucional espanyol, sense el reconeixement que, més enllà del terrorisme, també es tracta d'un conflicte polític, no hi ha eixida. «La prova més evident de l'existència d'un conflicte és la seva negociació per una de les parts implicades, generalment la que se situa en el camp institucional legalment vigent i reconegut per la comunitat internacional, que no vol donar rang polític a les altres parts implicades o reconèixer la naturalesa política del conflicte pensant que això afeblirà les seues posicions» (Segura, p. 10). Tampoc sembla que el setge del PP a qualsevol estratègia negociadora i l'exclusió de l'esquerra *abertzale* del joc polític permeten anar més enllà de la persecució policial.

SENSE TREVA NI PAU

L'Euskobaròmetre³ de maig del 2009, amb Patxi López com a lehendakari, indica que ha crescut novament el clima de por a Euskadi, també hi creix el malestar democràtic, l'escepticisme i el pessimisme. La majoria de la població creu que la divisió entre els partits incrementa la crispació social, es mostra insatisfeta pel resultat electoral de les darreres eleccions basques i contrària al pacte PSE/PP, també rebutgen majoritàriament l'exclusió electoral de l'esquerra *abertzale* i la consideren negativa per al futur d'Euskadi. Un 82 per cent dels bascos continuen sent partidaris d'una eventual negociació govern-ETA i la majoria d'aquests es decanten perquè ETA deixi les armes prèviament. Finalment, un terç de la ciutadania basca continua expressant un gran desig d'independència.

L'Estat ha continuat amb l'acció policial. Pren cos, cada vegada més, la idea d'un final de la violència per implosió. Alguns analistes s'atreveixen a pronosticar un final de la violència en els propers anys. Tanmateix, ETA ha ressorgit massa vegades de les seues cendres i, tot i la seua debilitat, el conflicte polític negat per l'Estat continua actuant com a coartada de la violència.

Per acabar amb les paraules d'Antoni Segura: «No serà fàcil, però avui el final està més a prop que ahir. Caldrà aprendre dels errors del passat, saber aprofitar les esquerdes obertes en l'entorn d'ETA, transitar els ponts oberts amb l'ajuda de la mediació internacional, considerar en quina mesura l'assetjament judicial no s'està convertint en un obstacle per decantar cap a la pau els que dubten de si no ha arribat el moment de condemnar unes accions d'ETA que cada vegada produeixen més rebuig en la societat

basca, no defallir en l'eficàcia en la lluita contra els violents, als quals només cal exigir l'abandonament definitiu de les armes; però, també, al mateix temps, ha arribat el moment de tenir la imaginació suficient per a abordar la solució política del conflicte basc» (p. 280). Els esdeveniments posteriors a la publicació d'aquestes línies no donen, de moment, ni un bri a l'esperança. □

1. Javier Ignacio Garcia, «El final de ETA: ¿Lucha contra el terrorismo o resolución de conflicto», *UNISCI, Discussion Papers*, gener, n. 13, Universidad Complutense de Madrid, 2007, pp. 9-22
2. F. Letamendia, *Sobre un cambio de escenario de las violencias vascas: las movilizaciones juveniles*, Vasconia, 1998, 26, pp. 277-284
3. <<http://alweb.ehu.es/euskobarometro>>.

La serenitat crítica d'Enric Balaguer

Ximo Caturla

La casa que vull

Enric Balaguer

180 pp., 2009, Arola editors, Tarragona

Amb un títol tan bonic manllevat dels versos de Salvat Papasseit, aquest llibre cau de ple dins els anomenats gèneres derivats de l'assaig, on tenen cabuda evidentment tots els diaris/dietaris que es fan i es des-

fan arreu. L'experiència de la lectura m'ha resultat extraordinàriament gratificant, no sols pel contingut heterogeni i tanmateix coherent, que tot seguit analitzarem, sinó perquè de les pàgines escrites per Enric Balaguer es desprèn una mena de serenitat, de bonhomia, de lucidesa i modèstia, tot alhora i, principalment, perquè malgrat els problemes a què s'enfronta, problemes exteriors i interiors, el llibre emana, repetesc, una serenitat que reconforta l'esperit.

Diuen els experts en teoria literària que l'assaig pretén ser un gènere modest; ben mirat, assaig vol dir provatura, temptativa. Un gènere on l'autor, sovint en primera persona, com ara és el cas, volent o sense voler, es despulla amb timidesa o sense, amb pudor o amb insolència, respectuosament o provocativament. Un gènere en definitiva on l'autor de manera reflexiva i en aparença discontinua, en anotacions llargues o, potser en breus aforismes, estampa al paper les dèries, les frustracions, els pensaments enginyosos, les crítiques, i també les il·lusions, les ànsies i les pors que l'acompanyen dia a dia. Ens trobem de pla i de ple amb la literatura d'idees de què parlava Joan Fuster amb la vida com a tema, i també amb la funció exorcitzadora de tota obra literària: «Agafí la ploma, que sovint grans mals descansa», va dir Joan Roís de Corella. El mateix expressa Enric Balaguer, dit d'una altra manera: «Quan escric anotacions en el diari, una part meua vol teoritzar, una altra explicar, una altra analitzar, una altra confessar-se, una altra refermar-se, una altra ensenyar, una altra retenir allò viscut i tornar-ho a sentir...».

La literatura d'idees en català compta amb una nòmina important: Josep Pla, Eugeni d'Ors, Joan Fuster, Josep Vicent Marqués, Joan Francesc Mira, Josep Iborra, Jo-